MEDICINA POPULARĂ

ocupație specializată a satului Poienii de Jos — jud. Bihor

MARIA BOCȘE și ANA MAROSSY

Datorită condițiilor geografice, economice și istorice specifice, în satele aparținătoare vechiului ținut al Bihorului, s-a manifestat procesul de specializare pe anumite îndeletniciri și meșteșuguri țărănești, acest proces cunoscînd o vechime multiseculară.

Aceste localități românești sînt amintite în documente încă pe la începutul secolului al XII-lea — ca proprietăți ale episcopiei catolice de la Oradea. Așezările iobagilor de pe Crișul Negru, fără a fi pomenite nominal însă, existau ca însemnate resurse economice ale marii feude: „*Logica faptelor ne indică și grăiește că aici, în codrii și văile tăinuite ale Bihariei de multă vreme a fost viață și brațe muncitoare și la temelia acestei vieți rezida puțin plugărit pe lîngă ape și turme de oi...*“[1]. În documentele vremii, aceste sate sînt recunoscute de către mai marii feudei ca: „Nutrix curiae nostrae“[2].

În secolul al XIII-lea, locuitorii satelor bihorene obțin o serie de privilegii în legătură cu exploatarea aurului și argintului din Munții Bihorului[3]. Mai tîrziu, documentele din sec. al XVI-lea vorbesc despre satele din Țara Bihariei amintindu-se chiar îndeletnicirile predominante ale unor așezări, ocupații încurajate de către oficialitățile vremii, prin emiterea așaziselor „urbarii“ care scuteau de anumite impozite pe aceia care s-ar îndeletnici cu diferite meșteșuguri, în scopul satisfacerii cerințelor feudei[4].

Trăsătura economică pregnantă a zonei Bihorului era practicarea meșteșugurilor. Existau chiar grupuri de sate specializate în anumite meșteșuguri. Astfel satele: Budureasa, Burda, Saca, Cărbunari, Cresuia, Binșele s-au specializat în prelucrarea lemnului. Fierăritul, legat de mineritul primitiv din această zonă, a constituit preocuparea exclusivă a satului Vărzari de Jos. În același sat, dar pe așa-numita Uliță de Jos, s-a dezvoltat ca meșteșug preponderent, cizmăritul. Satul Sîrbești s-a specializat în sumănărit. Localitățile Beiuș, Vașcău, Lunca, Poienii de Sus sînt specializate în cojocărit. Ocupația de bază a satelor Lelești, Leheceni, Cărpinet, Sălișteu de Vașcău, Criștior de Jos și Valea de Jos o constituie olăritul. Delani și Sînmartin au ca meșteșug specializat bitușeritul[5] etc.

Încadrîndu-se aceluiași fenomen de specializare și fiind totodată situat într-o zonă care se remarcă prin varietatea extraordinară a vegetației spontane, bogată în specii folositoare omului, în satul Poienii de Jos, culegerea „buruienilor de leac“, prepararea și întrebuințarea lor în scop curativ devine o îndeletnicire proprie, preponderentă, care a mers pînă la specializare — aspect ce pare a fi rarisim în țară.

Așezat în partea de sud-est a depresiunii Beiușului, intrînd în grupul de sate ce formează subzona etnografică Brădet — Pietroasa și udat de apele vijelioase ale Crișului Pietros, satul Poienii de Jos este atestat în documente încă din sec. XII—XIII. Situat la poalele Munților Bihorului, satul are un teren agricol restrîns ca suprafață și sărac.

Valea Crișului Pietros se caracterizează printr-un aspect fitogeografic deosebit de variat, căruia îi corespunde o vegetație de cîmpie, de dealuri cît și montană, sursă inepuizabilă în practica medicinei empirice, populare.

Satul Poienii de Jos este izolat sub poala muntelui și cade în afara arterelor rutiere principale. Acestor condiții, cît și abundenței de floră se datorește conservarea pînă în zilele noastre a unor practici străvechi de medicină populară. Cunoașterea aprofundată a rolului curativ al plantelor medicinale, precum și transmiterea practicilor arhaice din generație în generație au dus la specializarea acestui sat.

Datorită muncilor sezoniere migratorii, la munca cîmpului, în pustă sau la tăiatul pădurilor, în care erau antrenați numai bărbații, rolul femeii în viața economică locală a crescut considerabil. Așa se explică și faptul că în toate așezările cercetate pe valea Crișului Pietros economia casnică revine femeilor. Practicile de medicină empirică populară sau cele de magie neagră cădeau tot în sarcina femeilor mai ales

---

[1] C. Pavel, *Școalele din Beiuș*, 1928, Beiuș, p. 34.
[2] Idem, ibidem.
[3] Bunyitai V., *A váradi püspokség története*, 1883, vol. I, p. 360.
[4] Idem, ibidem.
[5] Boris Zderciuc, *Cu privire la situația social-economică în localitățile din sudul raionului Beiuș (reg. Crișana)*, în „Studii și cercetări de etnografie și artă populară“, București, 1965. — T. Bănățeanu, *Arta populară în satele specializate din sudul raionului Beiuș*, în „Studii și cercetări de istoria artei“, an I, 1954, nr. 1—2. — C. Iako S., *Bihormegye a török pusztitás előtt*“, 1940, Budapest, p. 320. — Borovsky, *Monografia Bihorului*. — Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954.

https://biblioteca-digitala.ro

a bătrînelor mai pricepute și mai bune conservatoare ale tradițiilor arhaice. Dacă situația se prezintă astfel în alte localități din bazinul Crișului Pietros, în Poienii de Jos culegerea plantelor, prepararea și comercializarea lor devine o preocupare aproape exclusivă a bărbaților, ocupațiile gospodărești, agricultura și creșterea vitelor rămînînd aproape exclusiv în sarcina femeilor.

Vechimea în timp a acestei îndeletniciri, conform informațiilor orale primite se poate stabili pînă la cca. 200—300 ani, nefiind exclus să aibă baze de specializare anterioare. Informațiile, comparate între ele, ne atestă specializarea în masă a locuitorilor satului. Astfel, în jurul lui 1900, în sat existau peste 100 familii care colectau, preparau și comercializau plantele medicinale — aceasta constituind principala sursă de venit în economia rurală. Astăzi, aproape 60 de familii mai practică culegerea de plante de leac, avînd cîștigat un renume în toate ținuturile învecinate. Astfel sînt cunoscute la tîrguri familiile Gruia Aurel, Florea Gruia, Popa Emilian, Gruia Gheorghe, Avrămuț Teodor, Gruia Teodor, Fericean Ioan, Gavra Aurel, Costea Iosif, Costea Augustin, Arad Petru etc.

Ni se pare semnificativ faptul că informatorii anchetați în celelalte sate din bazinul Crișului Pietros, deși cunosc plantele și puterea lor curativă, totuși nu cunosc modul lor de preparare și întrebuințare, adesea apelînd sau făcînd trimiteri la „ *poienari — care sînt cei mai pricepuți în buruieni de leac, din moși-strămoși*".

Această îndeletnicire cunoaște trei etape diferite de muncă: colectarea plantelor, care durează cca. 2—3 luni, după sezon; prepararea și uscarea lor, după care iau drumul micilor tîrguri și acela al centrelor mari din țară.

După relatările informatorilor, pentru a exclude concurența dintre poienari, există o convenție între ei pentru împărțirea pieților de desfacere, pe familii și urmînd anumite artere principale. Un drum duce de la Beiuș — Oradea — Cluj — Vatra Dornei, pînă la Iași — Suceava; alt drum în direcția: Tinca — Ineu — Salonta — Arad — Timișoara — Lugoj, Tr. Severin, iar altul ducea înspre: Sibiu — Brașov — București, neocolind nici stațiunile climaterice. Drumurile și peregrinările lor prin țară durează uneori cîte 1—2 luni, pînă la epuizarea întregului stoc de plante transportate. Taraba lor conține cca. 60—70 specii variate de plante medicinale, pe care le recomandă la tîrg, cu o volubilitate extraordinară, formulînd chiar rețete și practici străvechi, scandînd în vers popular. Pentru vînzarea acestor plante, verificate de către organele competente, negustorii ambulanți de plante medicinale dețin și autorizație de vînzare.

Întrebuințarea din bătrîni a unor plante medicinale periculoase o cunosc dar nu o recomandă. Dintre plantele comercializate de către ei enumerăm cîteva mai însemnate:

— *Agrimonia eupatoria L.C.* — „turița mare" pentru gastrită.

— *Agropyrum repens (L) Beauv.* — „ pirul" pentru hipertensiunea arterială.

— *Angelica archangelica* L. — „ andelica " — pentru boli de rinichi, vătămătură, splină, pentru tuse.

„ Andelica " se amestecă cu forostăul (*Potentilla erecta L. Hampl*) și ferecuța (*Polypodium vulgare L.*) și se fierbe un ceai tare. Se folosesc doar rădăcinile (inf. Gruia Gheorghe). Verificată științific, această plantă este bogată în uleiuri esențiale, lactone, furocumarine, avînd o acțiune centrală, urmată de acțiune paralizantă. La simpla atingere a pielei poate să producă dermatite. Este un produs amar, aromatic, fiind folosit ca stomahic în anaciditate și anorexii de etiologie nervoasă.

— *Arthemisia absinthium L.* —„ pelinul " pentru dureri de stomac.

— *Asplenium trichomanes L.* — „ părul Maicii Domnului " — pentru întărirea părului.

„ Planta se fierbe, iar cu zeama rezultată se freacă pielea capului, pentru întărirea rădăcinii părului " (inf. Avrămuț Teodor).

— *Bryonia alba L.* — „ breiul " — „brii" — sau — „untul pămîntului " — pentru vindecarea reumatismului.

Breiul are o rădăcină groasă, care se poate săpa oricînd dar e mai bună cea extrasă în luna aprilie. Rădăcina se curăță de coaja de deasupra, apoi se răzuiește și se bagă în spirt sau țuică curată, punîndu-se astfel la „ gălăstit" (dospit). După două zile e bun leacul pentru frecție pe locurile dureroase, Uneori breiul se întrebuințează și prin frecții directe, cu rădăcina plantei, doar curățită de coajă. Provoacă usturimi, iar pielea se bășică, dar durerea trece „ ca luată de vînt " (inf. Andru Maria).

Proporțiile de soluție de alcool preparat cu brei sînt de 1 kg de țuică, spirt sau „ comină din restul vinului " (tescovină) cu 100 g de rădăcină răzuită și cca. 100 g camfor, pentru potolirea usturimii și a iritației pielei.

Rădăcina verde, proaspătă este mai eficientă decît cea păstrată pe timp de iarnă, în apă (pentru a nu se usca). Breiul se întrebuințează și sub formă de alifie prin amestecul cu grăsime animală (untură de porc sau seu de oaie).

Bătrînii însoțeau alteori această rețetă cu următorul descîntec, rostit în timpul frecțiilor:

„ *Se luă Maria pe cale, pe calea cea mare,*
Se-ntîlni c-o fată mare / sau prunc mare /
Cu Saveta, Ion, Gheorghe etc.
— Femeie / omule / unde te duci,
Pe cale, pe cărare.
— Da mă duc că mi-am sclintit piciorul.
— Da stai că eu ți-oi pune la loc,
Și te-oi freca, și ți-oi îndrepta:
Os cu os, vînă cu vînă, carne cu carne, piele cu piele,
Încheietură cu încheietură,
Și iară os cu os,

https://biblioteca-digitala.ro

Şi ţi-oi pune la loc toate aşa cum au fost ". (Inf. Perebenţ Eva).

Folosirea empirică a breiului se poate explica prin acţiunea hiperemizantă, de eliberare masivă a histaminei.

— *Chelidonium majum L.* — „ rotopască " pentru dureri de ficat.

— *Centaurium umbellatum Gilib.* — „ buruiana de friguri " — „ ţintaura " pentru gripă, febră, friguri.

„ Planta se culege în zori, primăvara, pe rouă. Se pune la uscat, apoi se macină, iar praful rezultat se introduce în apă sau ţuică, lăsîndu-se la macerat. Se bea de trei ori pe zi. Se întrebuinţează des şi ceaiul fiert din florile plantei" (inf. Avrămuţ Teodor). Planta este bogată în eritrocentaurină, foarte amară, asemănătoare cu produsul din Gentiana lutea. Se foloseşte sub formă de extrase apoase sau alcoolice, pentru mărirea poftei de mîncare şi ca hemostatic.

— *Dypsacus laciniatus L.* — „ scaiul " — pentru astmă şi pentru boli de ochi.

„ Se fierbe rădăcina de scai şi se face un ceai ce se bea pentru năduşeală " (Inf. Avrămuţ Aurel).

Uneori tratamentul este însoţit de descîntecul:

„ Doamne, doamne, ajută-mă,
Marie, maică sfîntă,
Pe XY să-l curăţeşti,
Să-l limpezeşti,
Să fie curăţit şi spălat
Cum îi apa de aur şi argint curat "

Desigur acest străvechi descîntec s-a născut o dată cu mineritul în Bihor, cînd aurul şi argintul, zăcăminte nepreţuite ale Munţilor Apuseni luceau în albia rîurilor de munte.

— *Dryopteris filix — mas L. Schott* — " ferece " pentru astmă (inf. Avrămuţ Aurel).

— *Gentiana cruciata L.* — „ ghinţura " — pentru ulcerul stomacal sau duodenal.

„ Rădăcina plantei se pune nefiartă în ţuică sau vin, după următorul procedeu: se usucă, se pisează, se dă prin sită, iar praful rezultat se introduce în băutură. Creşte pofta de mîncare ". (Inf. Avrămuţ Teodor).

Planta conţine compuşi amari, stimulenţi ai poftei de mîncare, fiind folosiţi sub formă de extracţii apoase sau alcoolice. Intră în compoziţia ceaiului tonic aperitiv, precum şi la prepararea siropului hepatonic şi a vinului tonic împreună cu celelalte specii de Gentiane medicinale.

— *Inula helenium L.* — „ iarba mare " — pentru bronşită.

— *Juniperus comunis L.* — „ jinapăn " — pentru curăţirea pietrei la rinichi. „ Se face un ceai din jinapăn în amestec cu coada calului, cu mătase de porumb şi cozi de cireşe. Se fierb şi se amestecă acest ceai în cantităţi egale cu miere de albine. Se beau trei linguri de ceai pe zi, înaintea meselor principale " (inf. Gruia Augustin).

Pseudobacele (Fructus Juniperii) conţin uleiuri esenţiale şi glucide. Uleiul esenţial măreşte diureza, excreţia azotului şi clorului pe cale renală. Este diuretic, stomahic, expectorant. Fructul intră în compoziţia ceaiului antireumatic.

— *Lycopodium clavatum L.* — „ brîul vîntului ", „ petecuţa ".

Pentru reumatism — „ Brîul vîntului se culege vara la orice oră a zilei. Loaza (vrejul) se fierbe în apă iar bolnavul se încinge cu ea. Fiertura de pe plantă se întrebuinţează la „ uns " (frecţii); (inf. Andru Maria).

Pentru boli de ficat şi vezică biliară:

„ Se recomandă ceai din brîul vîntului în amestec cu ghinţura şi anghinarea. Se pune un pumn de mlădiţă de „ petecuţă " împreună cu o rădăcină de ghinţură la 2 kg de apă şi se fierb pînă cînd scade pe jumătate ". Se strecoară şi se adaugă un kg de miere de albine. Se mai adaugă şi 200 g de anghinare (inf. Avrămuţ Teodor).

Contra fumatului: — „ Spicul " (sporangele) se fierbe în apă. Se bea acest ceai înainte de a fuma. Provoacă vomă, ceea ce determină să se renunţe la fumat. Cu mult umor şi pentru a spori reclama mărfii, vînzătorii de plante medicinale cheamă clientela recomandînd „ brîul vîntului, plantă binecuvîntată, pentru bărbaţi, băutori, fumători, stricători de bani şi ducători de acasă " (inf. Popa Emilian).

— *Origanum vulgare* — „ şovîrf " — pentru astmă şi gastrită.

— *Potentilla erecta L. Hampl.* — „ forostău " — „ forosclău " —

Pentru vătămătură: „ Rădăcina crudă se pisează, se pune în ţuică şi se bea de trei ori pe zi " (Groza Gh.).

Pentru boli de stomac: „ Din floare uscată se face ceai care se bea de trei ori pe zi. Durerea piere ca luată cu mîna " (inf. Avrămuţ Aug.).

— *Pulmonaria officinalis L.* — „ Sîngele la nouă fraţi " — pentru stomac şi ficat (inf. Avrămuţ Aurel).

Îndeletnicirea aceasta s-a transmis din generaţie în generaţie pe familii. Investigaţiile noastre s-au referit la informatori de vîrste diferite: Gruia Gh. — 80 ani, Avrămuţ Teodor — 60 ani, Avrămuţ Aug. 29 ani etc. Urmărind evoluţia cunoaşterii buruienilor de leac — în cadrul aceleiaşi familii, pe diferite generaţii (de ex. familia Avrămuţ) este evidentă trecerea de la practica empirică a medicinei populare de către generaţia vîrstnică (reprezentată prin Avrămuţ Petru — decedat, tatăl lui Avrămuţ Teodor care învaţă de la el „ meşteşugul " — Avrămuţ Teodor în vîrstă de 60 ani şi analfabet — la fiul său Avrămuţ Augustin, 29 ani, care a terminat o şcoală generală şi recurge deja la cunoaşterea livrescă a plantelor medicinale. Aşa se explică faptul că în informaţiile primite intervin la indicaţia de întrebuinţare a plantelor, termeni ca: bronşită, colicistită, gripă, gastrită etc.

Cercetările asupra medicinei populare în Bihor au început cu studierea zonei Crişului Pietros, unitatea cea mai fecundă şi conservatoare a vechilor tradiţii.

https://biblioteca-digitala.ro